

I. PRZEGLĄDY

ADNAN ABBAS
Bagdad — Kraków

W KRĘGU LITERATURY ARABSKIEJ

Pośród rozlicznych arabskojęzycznych studiów i opracowań krytyczno-literackich, które wydane zostały w Egipcie, Syrii, Libanie i Iraku, szczególne miejsce zajmują opracowania poezji. Wydaje się to naturalne ze względu na ogromne dziedzictwo poezji Arabów (w przeciwieństwie do opowiadania i powieści) oraz na liczne po dzień dzisiejszy eksperymenty poetyckie, przeprowadzone w celu modernizacji wiersza.

Do najważniejszych studiów z dziedziny literatury arabskiej należy np. praca: „Tatawwur 'aš-šī'r 'al-arabī 'al-ḥadīt fī 'al-Irāq”, s. 587 (*Rozwój współczesnej poezji arabskiej w Iraku*) wydana w Bagdadzie w 1975 roku, autorstwa krytyka i wykładowcy literatury arabskiej na Uniwersytecie Bagdadzkim 'Alego 'Abbās 'Alwāna.

Praca ta jest jednym z najbardziej szczegółowych opracowań, zajmujących się procesem rozwoju poezji irackiej od XIX wieku, poczynając od nurtu klasycyzmu, poprzez neoklasycyzm oraz kierunek romantyczny, powstały w latach trzydziestych i czterdziestych naszego stulecia. Kończy się ona omówieniem ostatniego etapu jej rozwoju — narodzinami wolnej poezji po drugiej wojnie światowej, i przedstawieniem jej prekursorów: Badr Šakir 'as-Sajjāb i Nāzik 'al-Malā'ika.

Niewątpliwie sytuacja gospodarcza, społeczna i kulturalna Iraku pod panowaniem osmańskim w XIX wieku niekorzystnie wpływała na twórczość poetycką w tym okresie. Zastój i ubóstwo kulturalne w pierwszej połowie XIX wieku, znalazło swoje odbicie w zubożeniu zarówno formy jak i treści poezji. Powszechne panowanie tematów klasycznych, takich jak panegiryk religijny czy polityczny, ubóstwo wyobraźni i środków artystycznego wyrazu, częste uciekanie się do przejętych z prozy rozwlekłych metod obrazowania, niedoskonałość strukturalna, wewnętrzna pustka przesadnie skomplikowanych form retorycznych — oto główne cechy obniżenia poziomu twórczości poetyckiej. Autor zwraca na nie uwagę, podkreślając fakt, iż „ze wspaniałej, oryginalnej tradycji pozostała jedynie sztuczność i ubóstwo treści”.

W drugiej połowie XIX wieku w Iraku rozpoczął się ruch odrodzenia. Przyniósł on zmiany również w zakresie poezji. Obok nurtu zachowawczego, w którym nadal panował przepych słownictwa, przywiązanie do tradycji i jej naśladownictwo, pojawiły się, zwłaszcza w latach dwudziestych i trzydziestych wezwania do modernizacji poezji i uwolnienia jej od wymogów klasycznej formy. W tym nurcie znaleźli się Ma'rūf 'Abd 'al-Ġanī 'ar-Ruṣāfī i Ġamīl Sidqī 'az-Zahāwī próbujący tworzyć tzw. „współczesną poezję”. 'Az-Zahāwī próbował swoich sił w białym wierszu. Zaczęto wówczas coraz mocniej nawoływać do uwspółcześnienia treści i porzucenia klasycznych tematów. Szeroko rozprzestrzeniła się poezja polityczna, w której znalazły się hasła wolnościowe i niepodległościowe, odzwierciedlające walkę z kolonializmem brytyjskim. Osobnym tematem stał się problem równouprawnienia kobiet. W modernizacji formy poetyckiej nie posunięto się jednak wtedy zbyt daleko. Zasadniczo można powiedzieć, iż poezja neoklasyczna zachowała klasyczną formę, mimo wprowadzenia nowych treści.

Autor dłużej zatrzymuje się przy analizie twórczości prekursora kierunku neoklasycznego Muḥammada Maḥdī 'al-Ġawāhirīego. W jego twórczości wydzielił on trzy etapy: naśladownictwo klasycznych form i treści, początki uniezależnienia się od tradycji poetyckiej i wreszcie pełną dojrzałość artystyczną. Można więc stwierdzić, iż poeta ten jest zarówno kontynuatorem twórczości wybitnych poetów okresu Abbasydów, np. 'Abū 'aṭ-Ṭajjīb 'al-Mutanabbī, 'Abū 'al-'Alā 'al-Ma'arrī i 'aṣ-Šarīf 'ar-Raḍī, jak i nowatorem wzbogacającym język poezji i wprowadzającym nowe treści. Jego twórczość może stanowić ważny polityczny dokument przedstawiający część historii narodu irackiego i jego walkę z kolonializmem w latach czterdziestych i pięćdziesiątych. To zaangażowanie polityczne poezji 'al-Ġawāhirīego stanowi charakterystyczną cechę poezji neoklasycznej. Nurt ten był kontynuowany również po drugiej wojnie światowej, w okresie pojawienia się wolnej poezji.

Pierwszy rozdział drugiej części książki 'Alego 'Abbāsa 'Alwāna poświęcony jest kierunkowi romantycznemu i jego wpływowi na poezję arabską, a szczególnie iracką, w której tendencje romantyczne pojawiły się zresztą nieco później niż w Egipcie, Libanie, Syrii czy na emigracji w Ameryce Północnej. Romantyzm w poezji irackiej nie zaznaczył się szczególnie bogato. Poeci poza paroma wyjątkami oryginalnych prób, na ogół naśladowali twórczość autorów z Egiptu czy emigracji. W propagowaniu nurtu romantycznego uczestniczyły w latach trzydziestych czasopisma: „Wolność” i „Błysk”. Publikowały one liczne przekłady romantycznej poezji angielskiej i amerykańskiej.

Drugi rozdział autor poświęca w większości mało znanemu poecie 'Alego 'aṣ-Šarqīego, analizując jego stanowisko wobec klasycyzmu i tę część jego twórczości, w której zaznaczyły się wpływy romantyczne, zwłaszcza wiersze o naturze i romantycznej osobowości.

W trzecim rozdziale omówiona została wolna poezja, jako ostatni — zdaniem autora — etap rozwoju współczesnej poezji irackiej. Autor rozpatruje ten nowy kierunek, analizując jednocześnie postawy psychiczne współczesnych

poetów i ich stosunek wobec poezji europejskiej. Jego uwaga koncentruje się także na różnych sprzecznościach, jakie pojawiły się w poezji ówczesnej w związku z przejściem w nowy etap cywilizacyjny. Wykazuje on jej tendencje do uwolnienia się od tradycji z jednej strony, a z drugiej do oparcia się na niej w kwestii prozodii.

Jeśli chodzi o wybór omawianych poetów, to trzeba stwierdzić, iż autor czasami pomija nawet stosunkowo znanych literatów w Iraku, bądź też pobieżnie zajmuje się ich twórczością. Z kolei, bywa i tak, że jego wybór pada na autorów niezbyt znaczących w życiu literackim kraju, jak to ma miejsce w przypadku 'Alego 'aš-Šarqiego.

Trudno też zgodzić się całkowicie z twierdzeniem, iż rozwój poezji w Iraku kończy się narodzinami wolnej poezji w 1947 roku. Można bowiem obserwować stosowanie różnych eksperymentów w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, kiedy to wprowadzono poemat prozą, czy też elementy egzystencjalne, obok realizmu, tak jak np. u poety Husajna Mardāna.

Mimo tych zastrzeżeń praca ta jest bez wątpienia bardzo dobrym i dość szczegółowym źródłem do poznania tendencji rozwojowych poezji irackiej w omawianym okresie i może być bardzo przydatna zarówno dla badaczy jak i dla zainteresowanych tą poezją.

Omawiając literackie szkoły we współczesnej poezji arabskiej, możemy oprzeć się na pracy Syryjczyka Našība Naššāwiego pt. „*Madhal 'ilā dirāsāt 'al-madāris 'al-'adabijja fī 'aš-ši'r 'al-'arabī 'al-mu'āsir*” (*Wstęp do studium o szkołach literackich we współczesnej poezji arabskiej*), Damaszek 1980, s. 617. Jest to praca habilitacyjna napisana na Uniwersytecie w Damaszku. Jej celem, jak stwierdził autor na wstępie, jest: „omówienie współczesnej poezji arabskiej lat 1900–1980 z uwzględnieniem rozróżnienia na konkretne prądy literackie: klasycyzm, romantyzm, realizm i symbolizm”. Można stwierdzić, iż jest to praca szczegółowa, odważna, w pełni wyczerpująca zagadnienie krytyki arabskiej, śledzi rozwój współczesnej poezji arabskiej przez pryzmat jej podziału na różne szkoły. Praca nie zgadza się ze stwierdzeniem iż: „we współczesnej poezji arabskiej nie istnieje podział na szkoły”. Mimo iż poezja arabska rzadko rozpatrywana jest według europejskiego podziału na prądy literackie, a najczęściej klasyfikowana na podstawie jej rozwoju zgodnie z epoką historyczną, np. poezja okresu ġahiliji – VI wiek, poezja okresu islamu i Omajadów – VII wiek, okresu Abbasydów – VIII–XIII wiek, okresu schyłku – do drugiej połowy XIX wieku, okresu odrodzenia – XIX–XX wiek i okresu współczesnego – XX wiek, nie znaczy to jednak, iż nie można rozpatrywać jej w aspekcie istnienia prądów literackich, których nazwy dotarły do Arabów z Europy. Każdy okres historyczny można przyporządkować określonemu prądowi literackiemu, co właśnie autor chciał podkreślić w swojej pracy. Dzieli się ona na 4 części, a każda z nich na kilka rozdziałów. Oprócz tego zawiera ona aneks, indeks osób i bibliografię obejmującą ponad 252 pozycje książkowe, dywany i czasopisma zarówno arabskie jak i obce.

W pierwszej części Naššāwī próbuje scharakteryzować i wyjaśnić przyczyny

powstania klasycyzmu europejskiego oraz klasycznej poezji arabskiej pierwszej połowy XIX wieku, która wzorowała się na dawnej poezji okresu ǧāhiliyi i Abbasydów. Następnie analizuje twórczość wybitnych poetów reprezentujących ten nurt w świecie arabskim (zwłaszcza na Wschodzie). Z kolei Naššāwī przechodzi do omówienia poezji odrodzenia „an-naḥḍa” drugiej połowy XIX wieku i XX wieku, kiedy to panował nurt neoklasycyzmu, rozwijający się najpierw w Egipcie, a potem w Syrii, Libanie i Iraku. Wyrósł on i czerpał wzorce z poezji abbasydzkiej.

Oddzielny rozdział poświęca autor klasycyzmowi i neoklasycyzmowi w Syrii. Jeżeli chodzi o nurt neoklasycyzmu w poezji syryjskiej należy stwierdzić, iż wcześniej pojawiło się już kilka prac dotyczących tego tematu m.in. „Współczesna literatura arabska w Syrii” Sāmī 'al-Kajjālęgo (Kair 1968). W następnym rozdziale ze Wschodu przenosimy się do Magrebu. Analizując poezję tego rejonu Naššāwī dowodzi, iż głównym elementem poezji algierskiej jest zaakcentowanie dramatyzmu społecznego.

Druga część pracy, podzielona na 5 rozdziałów, rozpoczyna się od prezentacji europejskiego nurtu romantycznego, jego wybitnych przedstawicieli, charakterystycznych cech. W naświetleniu tej kwestii autor oparł się niewątpliwie na kilku znanych pozycjach jak: *Romanticism* Lilia R. Furst (London 1978), *An anthology of English poetry* Yassera Daghistaniego (Damaszek 1972) czy też znanej w krytyce arabskiej *Romantyzm* wybitnego krytyka Muhammada Ġunajmī Hilāla.

Kolejny rozdział poświęcony jest kwestii pierwszych modernistycznych wezwań romantycznych we współczesnej poezji arabskiej w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku rozpoczynając od syryjsko-amerykańskiej szkoły na emigracji (Ameryka Płn.) i roli Ġubrāna Ḥalīla Ġubrāna w rozwoju nurtu modernistycznego nawołującego do zbliżenia się z poezją światową, a zwłaszcza angielską i amerykańską. Naššāwī podkreśla także pozycję grupy „Dywanu” – 1922 i „Apollo” – 1932 w Egipcie. Zwraca uwagę na rolę tłumaczeń w rozpowszechnianiu tendencji romantycznych w poezji.

Trzecią część poświęca autor nurtowi realizmu w Europie, korzystając z pracy *Realism* Damiana Granta (W. Brytania 1978) porównując go z realizmem w literaturze arabskiej, który pojawił się po romantyzmie i uczynił to, czego romantyzm nie był w stanie dokonać.

Po drugiej wojnie światowej narodziła się wolna poezja, której towarzyszył nurt realistyczny. Proces ten był wyrazem radykalnych zmian, dokonujących się w poezji. Ich przyczynami stały się: przemiany społeczno-kulturalne, dążenie do eksperymentu w dziedzinie literatury oraz wpływy zewnętrzne. Tradycja realistyczna stała się ważnym źródłem tej poezji.

Praca poza tym analizuje problem zaangażowania społeczno-politycznego współczesnej poezji arabskiej zwłaszcza powstałej w Iraku oraz w poezji palestyńskiej, poczynawszy od lat sześćdziesiątych. Autor omawia także nurt neorealistyczny oraz jego związki z tendencjami romantycznymi w poezji niektórych poetów w Iraku i Egipcie.

W czwartej części pracy autor przedstawia nurt symboliczny, jego miejsce i cechy charakterystyczne w poezji arabskiej. Należy podkreślić, iż tendencje symboliczne pojawiły się w poezji arabskiej w latach trzydziestych i towarzyszyły im tendencje romantyczne, prezentowane przez poetów libańskich, na czele których stał Saʿīd ʿAql. Owi poeci znajdowali się pod wpływem francuskiej szkoły symbolicznej. Wspomniane tendencje po upływie lat trzydziestych uległy osłabieniu, aby w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych powrócić, tym razem były one związane z nurtem realistycznym. Należy zaznaczyć, iż trudno mówić o konkretnej szkole symbolicznej w poezji arabskiej. Można mówić jedynie o stosowaniu elementów symbolicznych w tej poezji. Autor jednak potraktował to zagadnienie bardzo pobieżnie. Jednakże praca ta jest pierwszym, szczegółowym opracowaniem dotyczącym problemu szkół literackich we współczesnej poezji arabskiej. Mimo starań autora, aby wyżej wymienione zagadnienia analizować jak najbardziej wszechstronnie, to jednak przeważała tutaj metoda opisowa.

Wspomniałem o szkołach literackich, więc muszę zaznaczyć szczególną rolę literatury egipskiej w tym zakresie. Tu właśnie warto wymienić pracę znanego historyka i teoretyka literatury arabskiej ʿAḥmada Hajkala pod tytułem „Tatawwur ʿal-ʿadab ʿal-ḥadīṯ fī Miṣr” (*Rozwój współczesnej literatury w Egipcie*), Kair 1983, ss. 433. Wprawdzie istnieją liczne pozycje dotyczące literatury egipskiej (autorstwa, np. ʿIḥsān ʿAbbās, Ṣawqī Dajf, ʿIzz ʿad-Dīn ʿIsmāʿīl i inni), jednak uważam, że praca Hajkala jest najbardziej wszechstronna i charakteryzuje się oryginalnym sposobem myślenia. Autor rozpatruje w niej rozwój tej literatury w różnych etapach historycznych, od początku XIX wieku do wybuchu drugiej wojny światowej.

Modernistyczny proces rozwoju romantyzmu w poezji, na nowo podjęty przez dwie grupy poetyckie: „Dywan” i „Apollo” oraz proces rozwoju krótkich opowiadań, powieści i teatru w Egipcie były ważnymi elementami we współczesnym życiu literackim świata arabskiego. Egipt w tamtym okresie był bardzo ważnym źródłem literackim, z którego czerpały wzory inne kraje arabskie. Pojawienie się krótkich opowiadań Muḥammada Tajmūra oraz nowej powieści, zapoczątkowanej przez Muḥammada Husajna Hajkala i później rozwiniętej przez wybitnego pisarza, laureata Nagrody Nobla — Naḡība Maḥfūza, było ważnym wydarzeniem na polu literackim. Doprowadziło do wykrystalizowania się pewnej tradycji literackiej w prozie.

Jeżeli chodzi o poezję, to narodziła się tzw. „szkoła odrodzenia” (druga połowa XIX i początek XX wieku), na czele której stanął Maḥmūd Sāmī ʿal-Bārūdī. Pojawiły się także grupy romantyczne w latach dwudziestych i trzydziestych tego wieku.

Powyższa praca, której autor jest wykładowcą literatury arabskiej na Uniwersytecie Kairskim i publikatorem wielu różnych książek w tej dziedzinie, została podzielona na 4 części prezentujące cztery etapy historyczne:

1. Etap odrodzenia 1798–1863. Hajkal przedstawia tutaj obraz reform politycznych, ekonomicznych i kulturalnych oraz problem zastoju literackiego

w pierwszej połowie XIX wieku i proces odrodzenia (neoklasycyzm) w drugiej połowie XIX wieku.

2. Etap rozwoju świadomości społecznej 1863–1882. W tym okresie zauważamy próby przybliżenia się autorów arabskich do nowoczesnej literatury oraz jednocześnie dążenie do odnowienia dawnych tradycji poetyckich, szczególnie z epoki abbasydzkiej. Pojawiła się także proza artystyczna i polityczna, artykuły, przemówienia oraz powieści moralizatorskie, zapoczątkowane przez Rifā'a 'at-Tahtāwīego.

3. Etap walki, od czasów okupacji brytyjskiej do ostatniego okresu rewolucji 1919 roku. Autor w tej części pracy przedstawia walkę narodu egipskiego z okupacją brytyjską oraz stanowisko literatury, w tym także poezji, w tej walce. Poezja tego okresu wahała się między klasycyzmem entuzjastycznym krasomówstwem, a modernizmem neoklasycznym, reprezentowanym przez 'al-Bārūdīego, a następnie przez 'Aḥmada Šawqīego, 'Ismā'ila Šabrīego i Ḥafīza 'Ibrāhīma. Cechą charakterystyczną tego okresu jest głęboka świadomość poetycka polegająca na modernizmie treściowym z jednej strony, a odrodzeniem dziedzictwa abbasydzkiego z drugiej.

Jeśli zaś chodzi o formę poezji, to pozostała ona klasyczna. Zapoczątkowano także modernistyczny kierunek intelektualny, zbliżający się do kultury angielskiej, w przeciwieństwie do poprzednich kierunków, które czerpały z kultury francuskiej. W związku z tym wzrosła liczba tłumaczeń romantycznej poezji angielskiej i amerykańskiej. Pojawiły się pierwsze nawoływania do zwrócenia się w kierunku modernizmu w poezji, zainicjowane przez Ḥalīla Muṭrāna.

Zaczęły się rozwijać opowiadania, powieści społeczne w formie maqamy autorstwa Muḥammada 'al-Muwajjihīego, powieści historyczne Ġūrgīego Zajdāna i powieści romantyczne z elementami tragedii Muṣṭafā Luṭfī 'al-Manfalūṭiego.

4. Etap konfliktu i walki 1922–1939. Autor szczegółowo przedstawia tu walkę patriotów egipskich przeciwko kolonializmowi, powstanie partii politycznych, rozwój klasy średniej (powstałej w drugiej poł. XIX w.), rozwój kultury i literatury oraz rozszerzenie się kontaktów z Europą. W poezji panowały wówczas tendencje modernistyczne, zwłaszcza w grupach poetyckich: „Dywan” i „Apollo”. Przedstawiciele „Dywanu” ‘Abbās Maḥmūd 'al-Aqqād i 'Ibrāhīm 'Abd 'al-Qādir 'al-Māzinī przedstawili swoje poglądy na odnowienie poezji w książce pt. „Dywan w krytyce i literaturze”. Stanowisko powyższych literatów było podzielane przez grupę poetów libańskich i syryjskich na emigracji, a zwłaszcza w książce Mīḥā'ila Nu'ajmy „Sito” (1923). Należy podkreślić, iż mimo zdecydowanych poglądów modernistycznych 'al-Aqqāda i 'al-Māzinīego tworzyli, posługując się metodą pośrednią między modernizmem a klasycyzmem. Przeciwnie 'Abd 'ar-Raḥmān Šukrī – trzeci przedstawiciel tej grupy, był niewątpliwie odnowicielem współczesnej poezji, jak i romantykiem.

W latach trzydziestych 'Aḥmad Zakī 'abū Šādī prezes grupy „Apollo” posługiwał się różnymi elementami romantycznymi, a także stosował białą

wiersz, dramat poetycki i opowiadanie poetyckie. Następnie pojawiły się tendencje sentymentalno-intuicyjne u niektórych romantycznych poetów grupy „Apollo” (np. ‘Ibrāhīm Nāǧī i ‘Alī Maḥmūd Tāha). Ich poezja zaczęła skłaniać się do prostoty i śpiewności.

W tym czasie powstały różne prace krytyczne, jako efekty intelektualnych poszukiwań, które wynikały z dążenia do pogłębienia życia kulturalnego w kraju. Autorami ich byli m.in. Tāha Husajn, Zakī Naǧīb Maḥmūd, Salāma Mūsā, Muḥammad mandūr.

Autor pracy uważa, iż w tym okresie pojawiły się w literaturze egipskiej różne tendencje związane z wyrażaniem uczuć osobistych oraz z poczuciem zawężenia się do tematyki egipskiej, w miejsce czerpania z dziedzictwa całej dawnej kultury arabskiej.

Autor niewątpliwie włożył wiele starań w analizę powyższej pracy. Był obiektywny w swoich poglądach na rozwój literatury w Egipcie. Zaznaczył także, iż celem jego pracy jest „nakreślenie rozwoju literatury w poszczególnych okresach historycznych oraz przedstawienie różnych wpływów i przyczyn, które uczestniczyły w kształtowaniu się każdego kierunku i gatunku literackiego w Egipcie”.

Na koniec można dodać, że różne zmiany w literaturze egipskiej i na emigracji były ważnym czynnikiem rozwoju literatury arabskiej. Różne zaś eksperymenty poetyckie okresu międzywojennego przygotowały niewątpliwie narodziny wolnej poezji po drugiej wojnie światowej w Iraku.

ON ARABIC LITERATURE

SUMMARY

Among numerous treatises, studies and literary critical papers written in the Arabic language, the poetic works take up a special place. For Arabs, this is a natural situation, because of their enormous poetic tradition, and also because of these numerous experiments in order to modernize Arabic poetry. Among the main works in this field we can mention the following:

1. ‘Alī ‘Abbās ‘Alwān (Iraqi critic), *Tatawwur ‘aš-ši‘r ‘al-‘arabi‘al-ḥadīt fī‘al-Irāq* (*The evolution of modern Arabic poetry in Iraq*), Baghdad 1975. This work is one of the most detailed studies, which presents the evolution of Iraqi poetry since the first half of the 19th century, when the poetry in its classical trends was weak and poor in its forms as well as in contents; while the poetry in the second half of this century and in the beginning of the 20th century was revived in the period of Renaissance (neoclassicism). In the thirties and forties of the 20th century, when the romantic tendency arose, Iraqi poetry as apposed to the poetry in Egypt and in the emigration, was rare and weak. Then the author ends his work by mentioning the birth of free verse in Iraq after the Second World War, treating it as a radical movement in the history of Arabic poetry.

2. Našīb Naššāwī (Syriac critic), *Madḥal ‘ilā dirāsāt ‘al-madāris ‘al-‘adabijja fī ‘aš-ši‘r ‘al-‘arabi‘ ‘al-mu‘asir* (*The introduction to studying literary schools in modern Arabic poetry*), Damascus 1980. The aim of this book is to analyse literary schools (classicism, romanticism, realism, symbolism) in modern Arabic poetry between 1900–1980. This book is the first detailed study and follows the evolution of Arabic poetry before its partition into different trends. The author acknowledges that although Arabic poetry had rarely been investigated according to the above typology, and

generally had been classified in terms of historic epochs, it can also be studied according to this European classification.

3. Ahmad Haykal (Egyptian critic), *Tatawwur 'al-'adab 'al-hadīf fī Miṣr* (*The evolution of modern literature in Egypt*), Cairo 1983. This study is divided into four parts, representing four historic stages: a) The Renaissance 1798–1863, both in life and literature. b) The stage of the development of social consciousness 1863–1882. The revival movement in literature was continued. c) The stage of struggle against British colonialism till 1919. The revival movement in poetry (neoclassicism) and the evolution in prose — short stories and novels were going on. d) The continued stage of conflict and struggle 1922–1939 — the romantic trends. Two poetic romantic groups „Divan” and „Apollo” appeared then, however the horizon of stories and critical studies included also modern and new way of thinking.

Adnan Abbas